

Teismo praktikos rinkinys

TEISINGUMO TEISMO (pirmoji kolegija) SPRENDIMAS

2024 m. gegužės 14 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Teismų bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose – Direktyva 2013/48/ES – Teisė turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui – 3 straipsnio 6 dalies b punktas – Galimybė išimtinėmis aplinkybėmis laikinai taikyti nuo teisės turėti advokatą nukrypstančią nuostatą – 9 straipsnis – Advokato dalyvavimo arba jo pagalbos atsisakymas – Sąlygos – 12 straipsnio 2 dalis – Teisės į gynybą ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą paisymas – Įrodymų priimtumas – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnis – Rašytinis neraštingo įtariamojo atsisakymas savo teisės turėti advokatą – Neinformavimas dėl galimų šios teisės atsisakymo pasekmių – Poveikis paskesniems tyrimo veiksams – Sprendimas dėl tinkamos kardomosios priemonės – Įrodymų, gautų pažeidžiant teisę turėti advokatą, vertinimas“

Byloje C-15/24 PPU [*Stachev*]ⁱ

dėl *Sofiyski rayonen sad* (Sofijos apylinkės teismas, Bulgarija) 2024 m. sausio 11 d. nutartimi, kurią Teisingumo Teismas gavo 2024 m. sausio 11 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą baudžiamajoje byloje prieš

CH,

dalyvaujant

Sofiyska rayonna prokuratura,

TEISINGUMO TEISMAS (pirmoji kolegija),

kurį sudaro kolegijos pirmininkas A. Arabadjiev, teisėjai T. von Danwitz, P. G. Xuereb, A. Kumin (pranešėjas) ir I. Ziemele,

generalinis advokatas A. M. Collins,

posėdžio sekretorė R. Stefanova-Kamisheva, administratorė,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2024 m. kovo 11 d. posėdžiui,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

– CH, atstovaujamo *advokat* I. R. Stoyanov,

* Proceso kalba: bulgarų.

ⁱ Šios bylos pavadinimas išgalvotas. Jis neatitinka jokios bylos šalies tikrojo vardo ar pavardės.

– Europos Komisijos, atstovaujamos J. Vondung ir I. Zalugin,
susipažinęs su 2024 m. balandžio 11 d. posėdyje pateikta generalinio advokato išvada,
priima šį

Sprendimą

- 1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu (OL L 294, 2013, p. 1) 3 straipsnio 6 dalies b punkto, 9 straipsnio 1 dalies a ir b punktų ir 12 straipsnio 2 dalies ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 47 straipsnio pirmos ir antros pastraipų išaiškinimo.
- 2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant baudžiamąją bylą, iškeltą Bulgarijos piliečiui CH, kuris kaltinamas įvykdęs du plėšimus panaudojant smurtą.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

- 3 Direktyvos 2013/48 39, 40 ir 50–53 konstatuojamosiose dalyse nurodyta:
„(39) įtariamieji arba kaltinamieji turėtų turėti galimybę atsisakyti pagal šią direktyvą suteiktos teisės, su sąlyga, kad jiems buvo suteikta informacijos apie atitinkamos teisės turinį ir galimas tos teisės atsisakymo pasekmes. Teikiant tokią informaciją turėtų būti atsižvelgiama į konkrečias atitinkamų įtariamųjų arba kaltinamųjų sąlygas, įskaitant jų amžių, psichinę ir fizinę būklę;
(40) teisės atsisakymas ir aplinkybės, kuriomis leista tos teisės atsisakyti, turėtų būti dokumentuojami laikantis atitinkamos valstybės narės teisės nustatytos dokumentavimo tvarkos. <...>
<...>
(50) valstybės narės turėtų užtikrinti, kad vertinant įtariamųjų arba kaltinamųjų padarytus pareiškimus arba įrodymus, gautus pažeidžiant jų teisę turėti advokatą, arba tais atvejais, kai tos teisės atžvilgiu buvo leista taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą pagal šią direktyvą, būtų gerbiamos teisės į gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą. Šiame kontekste reikėtų atsižvelgti į Europos žmogaus teisių teismo praktiką, kurioje nustatyta, kad teisės į gynybą bus iš esmės nepataisomai pažeistos, kai asmeniui nuteisti būtų naudojamasi inkriminuojamaisiais [apkaltinamaisiais] pareiškimais, padarytais policijos tardymo metu, tam asmeniui neturint advokato. Tai neturėtų daryti poveikio pareiškimų naudojimui kitiems tikslams, leidžiamiems pagal nacionalinę teisę, pavyzdžiui, dėl poreikio vykdyti neatidėliotinus tyrimų veiksmus, kad būtų išvengta kitų nusikalstamų veikų vykdymo arba rimtų neigiamų pasekmių kitiems asmenims, arba susijusius su neatidėliotinu poreikiu

užkirsti kelią baudžiamajam procesui kylančiam rimtam pavojui, kai turint advokatą arba vilkinant tyrimą [kai dėl galimybės turėti advokatą arba dėl tyrimo vilkinimo] būtų nepataisomai pakenkta vykdomam tyrimui, susijusiam su sunkiu nusikaltimu. Be to, tai neturėtų daryti poveikio nacionalinėms įrodymų priimtino taisyklėms ar sistemoms, ir neturėtų būti užkirsta galimybė valstybėms narėms išlaikyti sistemą, kurioje visi esami įrodymai gali būti pateikti teismui ar teisėjui, netaikant atskiro ar išankstinio tokių įrodymų priimtino vertinimo;

- (51) tinkamo teisingumo vykdymo prielaida – pareiga rūpintis įtariamaisiais arba kaltinamaisiais, esančiais potencialiai nepalankioje padėtyje. Todėl prokuratūra, teisėsaugos ir teisminės institucijos turėtų tiems asmenims sudaryti palankias sąlygas veiksmingai pasinaudoti šioje direktyvoje numatytais teisėmis, pavyzdžiui, atsižvelgdamos į visus galimus pažeidžiamumo veiksnius, kurie daro poveikį asmenų naudojimuisi teise turėti advokatą ir teise reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, taip pat imdamosi tinkamų veiksmų siekiant užtikrinti, kad tos teisės būtų garantuojamos;
- (52) šia direktyva puoselėjamos [gerbiamos] Chartijoje pripažįstamos pagrindinės teisės ir principai, įskaitant draudimą kankinti ir kitaip žiauriai, nežmoniškai ar žemina[mai] elgtis, teisę į laisvę ir saugumą, teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, teisę į asmens fizinę neliečiamybę, vaiko teises, neįgaliųjų integraciją, teisę į veiksmingą teisinę gynybą ir teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, nekaltumo prezumpciją ir gynybos teises. Ši direktyva turėtų būti įgyvendinama vadovaujantis tomis teisėmis ir principais;
- (53) valstybės narės turėtų užtikrinti, kad šios direktyvos nuostatos, kai jos atitinka [1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašytos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos] garantuojamas teises, būtų įgyvendinamos derinant jas su [šios konvencijos] nuostatų, išaiškintomis Europos žmogaus teisių teismo praktikoje.“

4 Šios direktyvos 1 straipsnyje „Dalykas“ numatyta:

„Šia direktyva nustatomos būtinausios taisyklės, reglamentuojančios įtariamųjų ir kaltinamųjų baudžiamajame procese <...> [teisę] turėti advokatą. <...>“

5 Minėtos direktyvos 2 straipsnyje „Taikymo sritis“ nustatyta:

1. Ši direktyva taikoma įtariamiesiems arba kaltinamiesiems baudžiamajame procese nuo to momento, kai valstybės narės kompetentingos valdžios institucijos oficialiu pranešimu arba kitu būdu jiems buvo pranešta, kad jie įtariamai arba kaltinami padarę nusikalstamą veiką, nepriklausomai nuo to, ar jų laisvė atimta. Ji taikoma iki proceso pabaigos, t. y. iki bus galutinai išspręstas klausimas, ar įtariamasis arba kaltinamasis padarę nusikalstamą veiką, įskaitant, atitinkamais atvejais, bausmės skyrimą ir sprendimą dėl apeliacinio skundo.

<...>

4. <...>

Bet kuriuo atveju ši direktyva visapusiškai taikoma tada, kai atimama įtariamojo arba kaltinamojo laisvė, neatsižvelgiant į baudžiamojo proceso etapą.“

6 Direktyvos 2013/48 3 straipsnis „Teisė turėti advokatą baudžiamajame procese“ suformuluotas taip:

„1. Valstybės narės užtikrina, kad įtariamieji ir kaltinamieji turėtų teisę turėti advokatą tokiu laiku ir būdu, kad atitinkami asmenys galėtų praktiškai ir veiksmingai pasinaudoti savo teisėmis į gynybą.

2. Įtariamieji arba kaltinamieji turi teisę nepagrįstai nedelsiant turėti advokatą. Bet kuriuo atveju įtariamieji arba kaltinamieji turi teisę turėti advokatą nuo toliau išvardytų momentų, atsižvelgiant į tą, kuris yra anksčiausias:

a) prieš juos apklausiant policijoje, kitoje teisėsaugos institucijoje ar teisme;

<...>

c) nepagrįstai nedelsiant nuo laisvės atėmimo momento;

<...>

3. Teisę turėti advokatą sudaro šie elementai:

a) valstybės narės užtikrina, kad įtariamieji arba kaltinamieji turėtų teisę be pašalinių susitikti ir bendrauti su jiems atstovaujančiu advokatu, be kita ko, prieš apklausą policijoje, kitoje teisėsaugos institucijoje ar teisme;

b) valstybės narės užtikrina, kad įtariamieji arba kaltinamieji turėtų teisę, kad į jų apklausą atvyktų ir joje veiksmingai dalyvautų jų advokatas. <...>

c) valstybės narės užtikrina, kad įtariamieji arba kaltinamieji turėtų bent teisę reikalauti, kad jų advokatas dalyvautų tokiuose tyrimo arba įrodymų rinkimo veiksmuose, jei tie veiksmai yra numatyti pagal nacionalinę teisę ir jei įtariamasis arba kaltinamasis privalo arba jei jam leidžiama dalyvauti atitinkamame veiksmė:

- i) asmens atpažinimuose;
- ii) akistatose;
- iii) nusikaltimo atkūrimuose.

<...>

6. Išimtinėmis aplinkybėmis ir tik ikiteisminiame etape valstybės narės gali laikinai nukrypti nuo 3 dalyje numatytų teisių taikymo, jei, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, tai pateisinama dėl vienos iš šių įtinkamų [imperatyvių] priežasčių:

a) kai yra neatidėliotinas poreikis išvengti rimtų neigiamų pasekmių asmens gyvybei, laisvei arba fizinei neliečiamybei;

b) kai tyrimo institucijos turi skubiai imtis veiksmų, kad būtų užkirstas kelias baudžiamajam procesui kylančiam rimtam pavojui.“

- 7 Šios direktyvos 9 straipsnyje „Teisės atsisakymas“ nurodyta:
1. Nedarant poveikio nacionalinei teisei, pagal kurią advokato dalyvavimas arba jo pagalba yra privalomi, valstybės narės užtikrina, kad atsisakant bet kurios teisės, nurodytos 3 ir 10 straipsniuose:
 - a) įtariamajam arba kaltinamajam būtų raštu arba žodžiu suteikta pakankamai aiškios informacijos paprasta ir lengvai suprantama kalba apie atitinkamos teisės turinį ir galimas jos atsisakymo pasekmes ir
 - b) teisės būtų atsisakoma savanoriškai ir nedviprasmiškai.
 2. Teisės atsisakymas, kuris gali būti atliekamas raštu ar žodžiu, taip pat aplinkybės, kuriomis leista tos teisės atsisakyti, pažymimi laikantis dokumentavimo tvarkos pagal atitinkamos valstybės narės teisę.
 3. Valstybės narės užtikrina, kad įtariamieji arba kaltinamieji vėliau bet kuriame baudžiamojo proceso etape teisės atsisakymą gali atšaukti ir kad jie būtų informuoti apie tą galimybę. Toks atšaukimas įsigalioja nuo to momento, kai jis buvo padarytas.“
- 8 Direktyvos 12 straipsnio „Teisių gynimo priemonės“ 2 dalyje nustatyta:
- „Nedarant poveikio nacionalinėms įrodymų priimtinumo taisyklėms ir sistemoms, valstybės narės užtikrina, kad vertinant įtariamųjų arba kaltinamųjų baudžiamojo proceso metu padarytus pareiškimus arba įrodymus, gautus pažeidžiant jų teisę turėti advokatą, arba tais atvejais, kai šios teisės atžvilgiu buvo leista taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą pagal 3 straipsnio 6 dalį, būtų gerbiamos teisės į gynybą ir į teisingą bylos nagrinėjimą.“
- 9 Direktyvos 2013/48 13 straipsnyje „Pažeidžiami asmenys“ numatyta:
- „Valstybės narės užtikrina, kad taikant šią direktyvą būtų atsižvelgiama į specialiuosius pažeidžiamųjų įtariamųjų ir kaltinamųjų poreikius.“

Bulgarijos teisė

Bulgarijos Konstitucija

- 10 *Konstitutsia na Republika Bulgaria* (Bulgarijos Respublikos Konstitucija, toliau – Bulgarijos Konstitucija) 30 straipsnio 4 dalyje nustatyta:
- „Kiekvienas asmuo turi teisę būti ginamas advokato nuo jo sulaikymo arba kaltinimo pareiškimo momento.“

Vidaus reikalų ministerijos įstatymas

- 11 Pagrindinės bylos aplinkybėms taikytinos redakcijos *Zakon za ministerstvoto na vatreshnite raboti* (Vidaus reikalų ministerijos įstatymas, DV, Nr. 53, 2014 m. birželio 27 d.) 72 straipsnis suformuluotas taip:

„1. Policijos tarnybos gali sulaikyti asmenį:

1) dėl kurio yra įrodymų, kad jis padarė nusikalstamą veiką;

<...>

5. Nuo sulaikymo momento asmuo turi teisę į advokatą, į tai, kad jam būtų paaiškinta jo teisė atsisakyti advokato ir tokio atsisakymo pasekmės, taip pat jo teisė atsisakyti duoti parodymus, kai sulaikymas grindžiamas 1 dalies 1 punktu.“

- 12 Šio įstatymo 74 straipsnyje numatyta:

„1. Dėl 72 straipsnio 1 dalyje nurodytų asmenų išduodamas rašytinis nutarimas dėl sulaikymo.

2. 1 dalyje nurodytame nutarime dėl sulaikymo nurodoma:

1) nutarimą priėmusio policijos pareigūno pavardė, pareigos ir darbo vieta;

2) faktiniai ir teisiniai sulaikymo pagrindai;

3) sulaikyto asmens tapatybės duomenys;

4) sulaikymo data ir laikas;

5) 73 straipsnyje nurodyto asmens teisių apribojimas;

6) šio asmens teisė:

a) ginčyti sulaikymo teisėtumą teisme;

b) turėti advokatą nuo sulaikymo momento;

<...>

3. Sulaikytas asmuo turi užpildyti pareiškimą, kuriame nurodyta, kad jam buvo pranešta apie jo teises, taip pat išreikštas jo ketinimas pasinaudoti 2 dalies 6 punkto b–f papunkčiuose jam suteiktomis teisėmis arba jomis nesinaudoti. Nutarimą pasirašo policijos pareigūnas ir sulaikytas asmuo.

4. Jeigu sulaikytas asmuo atsisako arba negali pasirašyti nutarimo dėl sulaikymo, tai patvirtinama liudytojo parašu.“

NPK

- 13 Pagrindinės bylos aplinkybėms taikytinos redakcijos *Nakazatelno-protsesualen kodeks* (Baudžiamąjo proceso kodeksas, DV, Nr. 86, 2005 m. spalio 28 d., toliau – NPK) 94 straipsnyje numatyta:

„1. Advokatas privalo dalyvauti vykstant baudžiamajam procesui, kai:

<...>

6) <...> kaltinamasis yra sulaikytas.“

- 14 NPK 96 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Kaltinamasis gali atsisakyti advokato bet kurioje proceso stadijoje, išskyrus 94 straipsnio 1 dalies 1–3 ir 6 punktuose nurodytus atvejus. Kaltinamajam išaiškinamos atsisakymo būti ginamam advokato pasekmės.“

- 15 NPK 97 straipsnis suformuluotas taip:

„1. Advokatas gali dalyvauti baudžiamajame procese nuo to momento, kai asmuo suimamas, arba nuo to momento, kai jam pareiškiami kaltinimai.

2. Institucija, kurioje vyksta ikiteisminis tyrimas, privalo informuoti kaltinamąjį apie jo teisę turėti advokatą, ir leisti jam nedelsiant susisiekti su šiuo advokatu. Institucija negali imtis jokių tyrimo ar procesinių veiksmų, kuriuose dalyvauja kaltinamasis, kol neįvykdo šios pareigos.“

- 16 NPK 248 straipsnyje numatyta:

„1. Per parengiamąjį posėdį nagrinėjami šie klausimai:

<...>

3) ar per ikiteisminį tyrimą padarytas esminis proceso pažeidimas, dėl kurio buvo apribotos kaltinamojo, nukentėjusiojo ar jo įpėdinių procesinės teisės ir kuri įmanoma ištaisyti;

<...>

5) bylos nagrinėjimas uždaramame posėdyje, atsarginio teisėjo ar prisiekusiojo paskyrimas, advokato, eksperto, vertėjo žodžiu, gestų kalbos vertėjo paskyrimas ir teismo tyrimo veiksmų atlikimas pagal pavedimą;

6) procesinės prievartos priemonės, kurių imtasi;

7) prašymai surinkti naujus įrodymus;

8) teismo posėdžio datos ir asmenų, kurie turi būti į jį šaukiami, nustatymas.“

17 NPK 270 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Klausimas dėl kardomosios priemonės pakeitimo gali būti keliamas bet kuriuo teismo proceso metu. Tos pačios instancijos teismui naujas prašymas dėl kardomosios priemonės gali būti pateiktas, jei pasikeitė aplinkybės.“

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

- 18 2022 m. gruodžio 16 d. Bulgarijos policija sulaikė CH, kad ištirtų, ar jis dalyvavo apiplėšime panaudojant smurtą. Tą pačią dieną jis pasirašė rašytinį pareiškimą, jame nurodė, kad nepageidauja būti ginamas nei jo pasirinkto ir iš jo lėšų apmokamo advokato, nei teismo paskirto advokato.
- 19 Vis dėlto, kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, CH nebuvo paaikšintos atsisakymo būti ginamam advokato pasekmės; jis neturi pradinio išsilavinimo ir nemoka bulgarų rašytinės kalbos. Be to, pareiškime nustatytas reikalavimas, kad tuo atveju, kai kalinamas asmuo yra neraštingas arba negali pats užpildyti šio pareiškimo, jį turi užpildyti policijos pareigūnas, o valios pareiškimus turi padaryti pats šis asmuo dalyvaujant liudytojui, kuris savo parašu patvirtina jų teisingumą. Tačiau šiuo atveju pareiškime nebuvo nei policijos institucijos, nei liudytojo parašo.
- 20 Iškart po sulaikymo, kai policijos pareigūnas apklausė CH kaip liudytoją, jis prisipažino dalyvavęs apiplėšime panaudojant smurtą. Iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad CH, žinoma, buvo pranešta apie jo teises, kad jis neprivalo duoti jį apkaltinančių parodymų dėl nusikalstamos veikos padarymo ir gali apskritai atsisakyti duoti parodymus. Tačiau ši apklausa įvyko nedalyvaujant advokatui. Be to, advokato nedalyvavimas taip pat matyti iš protokolų, kuriuose užfiksuoti kiti 2022 m. gruodžio 16–17 d. atlikti tyrimo veiksmai, kaip antai įvykio aplinkybių atkūrimas, krata, atlikta CH namuose, organizuoti du įtariamųjų atpažinimai ir atlikta CH asmens apžiūra (krata). Atliekant šiuos tyrimus buvo surinkti įrodymai.
- 21 2022 m. gruodžio 17 d. prokuratūra priėmė nutarimą pareikšti CH kaltinimus dėl plėšimo panaudojant smurtą. Atitinkamai Sofijos (Bulgarija) advokatūros narys tą pačią dieną *ex officio* buvo paskirtas CH advokatu. Be to, CH ir jo advokatas buvo supažindinti su kaltinimais.
- 22 *Sofiyski rayonen sad* (Sofijos apylinkės teismas, Bulgarija), kuris yra prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, 2022 m. gruodžio 19 d. nutartimi patenkino prokuratūros prašymą skirti CH kardomąjį kalinimą.
- 23 2023 m. birželio 13 d. nutartimi šis teismas atmetė CH prašymą pakeisti šią kardomąją priemonę.
- 24 2023 m. liepos 26 d. priėmė nutarimą pareikšti CH kaltinimus dėl kito plėšimo panaudojant smurtą.
- 25 Vėlai CH pateikus prašymą išnagrinėti tinkamos kardomosios priemonės klausimą, *Sofiyski rayonen sad* (Sofijos apylinkės teismas) 2023 m. rugpjūčio 18 d. nutartimi nusprendė taikyti švelnesnę priemonę, t. y. įpareigojimą CH periodiškai registruosis savo gyvenamosios vietos policijos įstaigoje.

- 26 Šiuo klausimu šis teismas nusprendė, kad Bulgarijos Konstitucijos 30 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta CH teisė būti ginamam advokato atsirado jo sulaikymo momentu. Tačiau teisėsaugos institucijos neužtikrino šios teisės įgyvendinimo. Nepaisant to, kad po sulaikymo CH užpildė pareiškimą, neįmanoma padaryti neabejotinos išvados, kad CH pasirinkimas buvo savanoriškas ir apgalvotas. Tokiomis aplinkybėmis vertinant CH baudžiamąją atsakomybę negalima remtis jokiais tyrimo veiksmiais, atliktais po CH suėmimo ir iki jam pareiškiant kaltinimus.
- 27 2023 m. rugsėjo 7 d. nutartimi *Sofijski gradski sad* (Sofijos miesto teismas, Bulgarija) panaikino 2023 m. rugpjūčio 18 d. *Sofijski rayonen sad* (Sofijos apylinkės teismas) nutartį ir paliko galioti CH skirtą kardomojo kalinimo priemonę.
- 28 2023 m. spalio 2 d. prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas dar kartą priėmė sprendimą dėl kardomosios priemonės ir ją pakeitė į pareigą CH periodiškai registruotis jo gyvenamosios vietos policijos įstaigoje. Tačiau, prokuratūrai pateikus skundą, 2023 m. lapkričio 7 d. nutartimi *Sofijski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) panaikino 2023 m. spalio 2 d. priimtą priemonę ir paliko galioti CH skirtą kardomojo kalinimo priemonę.
- 29 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad jo nagrinėjamos bylos dalykas yra CH dalyvavimo darant nusikalstamą veiką, dėl kurios vykdomas jo baudžiamasis persekiojimas, nagrinėjimas ir kad galutiniame sprendime jis turi nuspręsti, ar CH yra kaltas, ar ne.
- 30 Šiuo klausimu reikia patikrinti, ar nagrinėjamu atveju už ikiteisminio tyrimo procedūrą atsakingos institucijos užtikrino CH teisę turėti advokatą jo sulaikymo metu ir prieš jam pareiškiant kaltinimus. Kadangi ši teisė kyla iš Direktyvos 2013/48, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pirmiausia nurodo šios direktyvos 12 straipsnio 2 dalį, iš kurios matyti, kad vertinant įtariamųjų arba kaltinamųjų vykstant baudžiamajam procesui padarytus pareiškimus arba įrodymus, gautus pažeidžiant jų teisę turėti advokatą, turi būti gerbiamos teisės į gynybą ir į teisingą bylos nagrinėjimą.
- 31 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo teigimu, ši nuostata taikoma ne tik priimant galutinį sprendimą dėl asmens, kurio atžvilgiu vykdomas baudžiamasis persekiojimas, kaltės, bet ir nustatant šiam asmeniui skirtiną kardomąją priemonę. 2023 m. rugsėjo 7 d. nutartyje *Sofijski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) nusprendė, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas neturi galimybės vertinti, ar nagrinėjamu atveju įrodymai buvo gauti pažeidžiant CH teisę turėti advokatą.
- 32 Šiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui visų pirma kyla klausimas, ar su Direktyvos 2013/48 12 straipsnio 2 dalimi yra suderinami nacionalinės teisės aktai ir jurisprudencija, pagal kuriuos teismas, nagrinėjantis, kiek kaltinamasis dalyvavo darant nusikalstamą veiką, kuria yra kaltinamas, siekdamas taikyti arba vykdyti tinkamą kardomąją priemonę neturi galimybės įvertinti, ar įrodymai buvo surinkti pažeidžiant kaltinamojo teisę į advokato pagalbą.
- 33 Be to, siekdamas įsitikinti *Sofijski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) ginamos pozicijos pagrįstumu, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia, ar reikalavimas paisyti teisių į gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2013/48 12 straipsnio 2 dalį, yra įvykdytas, kai teismas, nagrinėjantis klausimą dėl kardomosios priemonės tinkamumo, remiasi įrodymais, gautais pažeidžiant šioje direktyvoje nustatytus reikalavimus.

- 34 Galiausiai, kiek tai susiję su 2023 m. rugsėjo 7 d. *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) nutartimi, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas dar nurodo, kad, atsižvelgiant į tai, jog šioje nutartyje jam priekaištaujama dėl objektyvumo stokos, kyla klausimas, ar tai, kad teismas, nagrinėdamas kardomosios priemonės tinkamumo klausimą, nepaisydamas priešingų aukštesnės instancijos teismo nurodymų neatsižvelgė į įrodymus, gautus pažeidžiant Direktyvą 2013/48, turi neigiamą poveikį teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimams ir kelia abejonių dėl šio teismo nešališkumo.
- 35 Antra, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas paaiškina, kad savo 2023 m. lapkričio 7 d. nutartyje *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) nutarė, kad, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, taikytinas Direktyvos 2013/48 3 straipsnio 6 dalies b punktas, kuriame numatyta galimybė išimtinėmis aplinkybėmis laikinai nukrypti nuo teisės turėti advokatą. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo manantis, kad ši nuostata nebuvo aiškiai įgyvendinta Bulgarijos teisės aktuose, nes ji akivaizdžiai nesuderinama su Bulgarijos Konstitucijos 30 straipsnio 4 dalimi, kurioje numatyta, kad teisė būti ginamam advokato atsiranda nuo asmens sulaikymo ar kaltinimų pareiškimo momento. Taigi kyla klausimas, ar šis 3 straipsnio 6 dalies b punktas veikia tiesiogiai.
- 36 Trečia, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad savo 2023 m. rugsėjo 7 d. nutartyje *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) nurodė, kad net jei suėmimo metu CH nesinaudojo advokato pagalba, veiksmai, atlikti jam dalyvaujant arba nedalyvaujant iki to momento, kai jam buvo pareikšti kaltinimai, neatrodo neteisėti ir nepraranda savo įrodomosios galios. Šiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia, ar Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose, siejamuose su šios direktyvos 39 konstatuojamąja dalimi, numatytų garantijų paisoma tuo atveju, kai neraštingas įtariamasis raštu atsisako teisės į advokato pagalbą, kai jam nebuvo išaiškintos tokio atsisakymo pasekmės, o vėliau jis teigia, kad nebuvo supažindintas su dokumento, kurį pasirašė sulaikymo metu, turiniu.
- 37 Galiausiai, ketvirta, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas patikslina, kad pagal nacionalinės teisės aktus, kaip juos išaiškino *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas, Bulgarija), suimto asmens pareikštas pirminis atsisakymas teisės būti ginamam advokato apima ir visus kitus su šiuo asmeniu susijusius tyrimo veiksmus iki jam pareiškiant kaltinimus. Taigi nagrinėjamu atveju tyrimo institucijos atliko keletą tyrimo veiksmų, dalyvaujant CH po jo sulaikymo, tačiau nedalyvaujant advokatui. Šiomis aplinkybėmis svarbu išaiškinti, ar dėl to, kad įtariamasis sulaikymo metu atsisakė teisės būti ginamam advokato, šioms institucijoms nebetaikoma pareiga išaiškinti įtariamajam teisę turėti advokatą ir tokio atsisakymo pasekmes prieš atliekant bet kokią vėlesnę tyrimo veiksmą, kuriame dalyvauja minėtas įtariamasis.
- 38 Šiomis aplinkybėmis *Sofiyski rayonen sad* (Sofijos apylinkės teismas) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:
- „1. Ar su [Direktyvos 2013/48] 12 straipsnio 2 dalimi, siejama su [Chartijos] 47 straipsnio pirma pastraipa, suderinama tai, kad teismui, kuris, siekdamas priimti sprendimą dėl tinkamos kardomosios priemonės skyrimo ar vykdymo, nagrinėja, ar yra svarių priežasčių manyti, kad kaltinamasis dalyvavo darant nusikalstamą veiką, kuria yra kaltinamas, pagal nacionalinės teisės aktus ir jurisprudenciją neleidžiama vertinti, ar įrodymai buvo surinkti pažeidžiant kaltinamojo teisę turėti advokatą pagal šią direktyvą, kai šis asmuo buvo įtariamasis ir policija apribojo jo teisę laisvai judėti?

2. Ar paisoma reikalavimo gerbti teises į gynybą ir į teisingą bylos nagrinėjimą, kaip tai suprantama pagal [Direktyvos 2013/48] 12 straipsnio 2 dalį, jei teismas, nagrinėjantis kardomosios priemonės tinkamumo klausimą, formuodamas savo poziciją atsižvelgia į įrodymus, kurie buvo surinkti pažeidžiant šios direktyvos reikalavimus tuo metu, kai asmuo buvo įtariamas, o policija apribojo jo teisę laisvai judėti?
3. Ar tai, kad kardomosios priemonės tinkamumą – nepaisant priešingų aukštesnės instancijos teismo nurodymų – nagrinėjantis teismas atmeta įrodymus, surinktus pažeidžiant [Direktyvą 2013/48], daro neigiamą poveikį teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimams, nustatytiems šios direktyvos 12 straipsnio 2 dalyje, siejamoje su [Chartijos] 47 straipsnio pirma ir antra pastraipomis, ir sukelia abejonių dėl šio teismo nešališkumo?
4. Ar [Direktyvos 2013/48] 3 straipsnio 6 dalies b punkte numatyta galimybė išimtinėmis aplinkybėmis ikiteisminiame etape laikinai nukrypti nuo teisės turėti advokatą taikymo, kai tyrimo institucijos turi skubiai imtis veiksmų, kad būtų užkirstas kelias baudžiamajam procesui kylančiam rimtam pavojui, tiesiogiai veikia atitinkamoje [Europos] Sąjungos valstybėje narėje, jei ši nuostata nebuvo perkelta į jos nacionalinę teisę?
5. Ar paisoma [Direktyvos 2013/48] 9 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose, siejamuose su [šios direktyvos] 39 konstatuojamąja dalimi, numatytų garantijų, jei yra pateiktas rašytinis įtariamojo teisės turėti advokatą atsisakymas, tačiau įtariamasis yra neraštingas ir nebuvo informuotas apie galimas atsisakymo pasekmes, o vėliau teisme nurodė, kad nežinojo savo pasirašyto dokumento turinio tuo metu, kai policija apribojo jo teisę laisvai judėti?
6. Ar tai, kad sulaikomas įtariamasis pareiškia atsisakantis teisės turėti advokatą pagal [Direktyvos 2013/48] nuostatas, atleidžia valdžios institucijas nuo pareigos informuoti jį apie teisę turėti advokatą ir galimas šios teisės atsisakymo pasekmes prieš bet kokią paskesnę jam dalyvaujant atliekamą tyrimo veiksmą?“

Dėl prašymo taikyti prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą

- 39 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas paprašė šį prašymą nagrinėti pagal prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą, numatytą Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 23a straipsnyje ir Teisingumo Teismo procedūros reglamento 107 straipsnyje.
- 40 Grįsdamas šį prašymą minėtas teismas nurodo, kad nuo 2022 m. gruodžio 16 d. CH buvo laikomas suimtas.
- 41 Šiuo aspektu pirmiausia primintina, kad šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl Pagrindų sprendimo 2013/48, patenkančio į SESV trečiosios dalies V antraštinės dalies, susijusios su laisvės, saugumo ir teisingumo erdve, taikymo sritį, išaiškinimo. Vadinasi, šis prašymas gali būti nagrinėjamas pagal prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą.
- 42 Antra, dėl skubos sąlygos pažymėtina, kad ji tenkinama, be kita ko, kai asmens, kurio situacija nagrinėjama pagrindinėje byloje, laisvė tuo metu atimta ir tolesnis jo laikymas suimto priklauso nuo pagrindinės bylos baigties; atitinkamo asmens padėtį reikia vertinti tą dieną, kai

nagrinėjamas prašymas taikyti prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą (šiuo klausimu žr. 2022 m. gruodžio 8 d. Sprendimo *CJ (Sprendimas atidėti perdavimą dėl baudžiamojo persekiojimo)*, C-492/22 PPU, EU:C:2022:964, 46 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).

- 43 Nagrinėjamu atveju iš nacionalinio teismo pateikto faktinių aplinkybių aprašymo matyti, kad CH faktiškai atimta laisvė nuo 2022 m. gruodžio 19 d., todėl ši sąlyga jam buvo taikoma tuo metu, kai nagrinėjamas prašymas priimti prejudicinį sprendimą pagal sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą.
- 44 Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimais siekiama, be kita ko, nustatyti, ar buvo paisyta Direktyvoje 2013/48 nustatytų reikalavimų, kai po suėmimo CH atsisakė teisės turėti advokatą, o tai, atsižvelgiant į šios direktyvos aiškinimą, gali turėti poveikį tiek CH skirtingai kardomajai priemonei, tiek sprendimui dėl jo baudžiamosios atsakomybės, taigi ir tolesniam jo laikymui suimto.
- 45 Šiomis aplinkybėmis, atsižvelgusi į teisėjo pranešėjo siūlymą ir susipažinusi su generalinio advokato nuomone, Teisingumo Teismo pirmoji kolegija 2024 m. sausio 25 d. nusprendė tenkinti nacionalinio teismo prašymą ir nagrinėti bylą pagal sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą.

Dėl prejudicinių klausimų

Dėl ketvirtąjo klausimo

- 46 Ketvirtuoju klausimu, kurį reikia nagrinėti pirmiausia, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2013/48 3 straipsnio 6 dalies b punktas turi būti aiškinamas taip, kad, neperkėlus šios nuostatos į nacionalinę teisės sistemą, atitinkamos valstybės narės policijos institucijos gali remtis šia nuostata įtariamą ar kaltinamą atžvilgiu, siekdamas nukrypti nuo šioje direktyvoje numatytos teisės turėti advokatą taikymo.
- 47 Siekiant atsakyti į šį klausimą, reikia priminti, kad Direktyvos 2013/48 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas pagrindinis principas, pagal kurį įtariamieji ir kaltinamieji turi teisę turėti advokatą tokį laikotarpį ir taip, kad galėtų praktiškai ir veiksmingai pasinaudoti teise į gynybą (2022 m. rugsėjo 15 d. Sprendimo *DD (Pakartotinė liudytojo apklausa)*, C-347/21, EU:C:2022:692, 40 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).
- 48 Šis principas sukonkretintas direktyvos 3 straipsnio 2 dalyje, pagal kurią įtariamieji arba kaltinamieji teisę turėti advokatą turi turėti be nepagrįsto delsimo ir bet kuriuo atveju nuo šios nuostatos a–d punktuose išvardytų keturių konkrečių momentų. Be to, minėtos direktyvos 3 straipsnio 3 dalies a–c punktuose nurodyta, kokius elementus apima teisė turėti advokatą.
- 49 Nuo teisės turėti advokatą laikinai nukrypti leidžiančios nuostatos, kurias valstybės narės gali numatyti, yra išsamiai išvardytos Direktyvos 2013/48 3 straipsnio 5 ir 6 dalyse (2020 m. kovo 12 d. Sprendimo *VW (Teisė turėti advokatą neatvykimo į teismą atveju)*, C-659/18, EU:C:2020:201, 42 punktas).

- 50 Taigi pagal šios direktyvos 3 straipsnio 6 dalies b punktą, t. y. nuostatą, kurią nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, valstybės narės gali laikinai nukrypti nuo šio straipsnio 3 dalyje numatytų teisių taikymo, jei tai pateisinama atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, „kai tyrimo institucijos turi skubiai imtis veiksmų, kad būtų užkirstas kelias baudžiamajam procesui kylančiam rimtam pavojui“.
- 51 Dėl klausimo, ar, neperkėlus Direktyvos 2013/48 3 straipsnio 6 dalies b punkto į nacionalinę teisės sistemą, atitinkamos valstybės narės policijos institucijos gali remtis šia nuostata įtariamojo arba kaltinamojo atžvilgiu, pažymėtina, kad pagal suformuotą jurisprudenciją visais atvejais, kai direktyvos nuostatos, sprendžiant iš jų turinio, yra besąlyginės ir pakankamai tikslios, asmenys gali pagrįstai jomis remtis nacionaliniuose teismuose prieš atitinkamą valstybę narę, jei ši per nustatytą terminą neperkėlė direktyvos į nacionalinę teisę arba ją perkėlė netinkamai (2023 m. balandžio 20 d. Sprendimo *Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (Džinozos savivaldybė)*, C-348/22, EU:C:2023:301, 62 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija). Tačiau direktyva pati savaime negali sukurti pareigų privačiam asmeniui, todėl ja iš esmės negalima remtis prieš asmenį (2005 m. gegužės 3 d. Sprendimo *Berlusconi ir kt.*, C-387/02, C-391/02 ir C-403/02, EU:C:2005:270, 73 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).
- 52 Nagrinėjamu atveju pakanka konstatuoti, kad Direktyvos 2013/48 3 straipsnio 6 dalies b punkte neįtvirtinta teisė, kuria privatus asmuo galėtų remtis prieš valstybę narę, tačiau valstybėms narėms leidžiama išimtinėmis aplinkybėmis numatyti nuo teisės turėti advokatą taikymo leidžiančią nukrypti nuostatą. Taigi, remiantis šio sprendimo 51 punkte priminta jurisprudencija, jeigu ši nuostata nebuvo perkelta į nacionalinę teisę, viešosios valdžios institucija negali ja remtis įtariamojo ar kaltinamojo atžvilgiu.
- 53 Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, į ketvirtąjį klausimą reikia atsakyti, kad Direktyvos 2013/48 3 straipsnio 6 dalies b punktas turi būti aiškinamas taip: jeigu ši nuostata neperkelta į nacionalinės teisės sistemą, atitinkamos valstybės narės policijos institucijos negali ja remtis įtariamojo ar kaltinamojo atžvilgiu, siekdamos nukrypti nuo šioje direktyvoje aiškiai, tiksliai ir besąlygiškai numatytos teisės turėti advokatą taikymo.

Dėl penktojo klausimo

- 54 Penktuoju klausimu, kurį reikia nagrinėti antrą, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 1 dalis, siejama su šios direktyvos 39 konstatuojamąja dalimi, turi būti aiškinama taip, kad šioje nuostatoje įtvirtintų reikalavimų, susijusių su teisės turėti advokatą atsisakymu, yra laikomasi, kai šios teisės raštu atsisako neraštingas įtariamasis, kuriam nebuvo išaiškintos galimos šio atsisakymo pasekmės ir kuris tvirtina, kad nebuvo supažindintas su dokumento, kurį pasirašė sulaikymo metu, turiniu.
- 55 Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 1 dalyje numatytos dvi teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui atsisakymo sąlygos.
- 56 Taigi pagal šio 9 straipsnio 1 dalies a punktą įtariamasis arba kaltinamasis turi būti gavęs informaciją apie teisės turėti advokatą turinį ir galimas šios teisės atsisakymo pasekmes, patikslinant, kad ši informacija, kuri gali būti pranešta žodžiu arba raštu, turi būti aiški ir pakankama, taip pat pateikta paprasta ir lengvai suprantama kalba. Be to, pagal minėto 9 straipsnio 1 dalies b punktą atsisakymas turi būti išreikštas savanoriškai ir nedviprasmiškai.

- 57 Šiuo klausimu Direktyvos 2013/48 39 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad teikiant tokią informaciją turi būti atsižvelgiama į konkrečias atitinkamų įtariamųjų arba kaltinamųjų sąlygas, įskaitant jų amžių, psichinę ir fizinę būklę. Taigi, reikalaujant atsižvelgti į šias konkrečias sąlygas, šia direktyva siekiama užtikrinti, kad sprendimas atsisakyti teisės turėti advokatą būtų priimtas žinant visas aplinkybes.
- 58 Tokiomis aplinkybėmis Direktyvos 2013/48 13 straipsnyje numatyta, kad taikant šią direktyvą turi būti atsižvelgiama į specialiuosius pažeidžiamų įtariamųjų ir kaltinamųjų poreikius, o jos 51 konstatuojamojoje dalyje šiuo klausimu daroma nuoroda į „įtariam[uosius] arba kaltinam[uosius], esanči[us] potencialiai nepalankioje padėtyje“, ir į „visus galimus pažeidžiamumo veiksnius, kurie daro poveikį asmenų naudojimuisi teise turėti advokatą“.
- 59 Nagrinėjamu atveju, pirma, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad kaltinamasis pagrindinėje byloje yra neraštingas.
- 60 Kaip savo rašytinėse pastabose pažymėjo Komisija, toks įtariamasis arba kaltinamasis, kaip pagrindinėje byloje, dėl savo neraštingumo turi būti laikomas pažeidžiamu asmeniu, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2013/48 3 straipsnį.
- 61 Vis dėlto nei šios direktyvos 9 straipsnio 1 dalis, nei jos 13 straipsnis neleidžia daryti išvados, kad aplinkybė, jog įtariamasis ar kaltinamasis yra neraštingas, savaime užkertą kelią šio asmens galimybei teisėtai pareikšti, kad jis atsisako teisės turėti advokatą. Tačiau į šią aplinkybę turi būti tinkamai atsižvelgta tokio atsisakymo atveju.
- 62 Antra, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui kyla klausimas, ar svarbu tai, kad kaltinamajam atsisakius teisės turėti advokatą, jis nebuvo informuotas apie galimas tokio atsisakymo pasekmes.
- 63 Šiuo klausimu pakanka pažymėti, kad, kaip priminta šio sprendimo 56 punkte, Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 1 dalies a punkte aiškiai reikalaujama, kad įtariamasis arba kaltinamasis būtų gavęs informaciją apie galimas teisės turėti advokatą atsisakymo pasekmes.
- 64 Taigi, jeigu paaiškėtų, kad kaltinamasis, kaip antai nagrinėjamoje pagrindinėje baudžiamojoje byloje, pateikdamas pareiškimą dėl teisės turėti advokatą atsisakymo negavo aiškios ir pakankamos informacijos paprasta ir lengvai suprantama kalba – atsižvelgiant į jo, kaip pažeidžiamo asmens, statusą – apie šios teisės turinį ir galimas jos atsisakymo pasekmes, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, šis atsisakymas negali būti laikomas atitinkančiu Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 1 dalyje nustatytus reikalavimus.
- 65 Trečia, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pabrėžia, kad nagrinėjamu atveju kaltinamasis pagrindinėje byloje tvirtina, jog nebuvo informuotas apie dokumento, kurį pasirašė sulaikymo metu, turinį.
- 66 Kadangi šis aspektas susijęs su atsisakymo registravimu, reikia pažymėti, kad Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 2 dalyje, siejamoje su jos 40 konstatuojamąja dalimi, numatyta, kad pareiškimas dėl teisės atsisakymo, kuris gali būti atliekamas raštu arba žodžiu, taip pat aplinkybės, kuriomis jis buvo pateiktas, pažymimi laikantis dokumentavimo tvarkos pagal atitinkamos valstybės narės teisę.

- 67 Nors šio 9 straipsnio 2 dalyje daroma nuoroda į nacionalinę proceso teisę dėl to, kaip turi būti užregistruotas teisės turėti advokatą atsisakymas, vis dėlto šioje nuostatoje nurodyta dokumentavimo tvarka turi leisti patikrinti, ar buvo laikomasi 9 straipsnio 1 dalyje nustatytų reikalavimų.
- 68 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas patikslina, kad pagal nacionalinę teisę pareiškimui dėl sutarties atsisakymo nustatytas reikalavimas, kad tuo atveju, kai kalinami asmenys yra neraštingi arba negali patys užpildyti šio pareiškimo, jį turi užpildyti policijos pareigūnas, o valios pareiškimus turi padaryti pats asmuo, dalyvaujant liudytojui, kuris savo parašu patvirtina jų teisingumą. Tačiau nagrinėjamu atveju pareiškime nebuvo nei policijos institucijos, nei liudytojo parašo.
- 69 Šiuo klausimu, jeigu būtų patvirtinta, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, kad kaltinamojo pagrindinėje baudžiamojoje byloje teisės turėti advokatą atsisakymas buvo užregistruotas pažeidžiant nacionalinę proceso teisę, vien tai, kad kaltinamasis pasirašė dokumentą, patvirtinantį tariamą teisės turėti advokatą atsisakymą, savaime negali įrodyti, kad, kai jis atsisakė šios teisės, buvo visiškai paisoma Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 1 dalyje nustatytų reikalavimų.
- 70 Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, į penktąjį klausimą reikia atsakyti, kad Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 1 ir 2 dalys turi būti aiškinamos taip, kad neraštingo įtariamą pareiškimas dėl teisės turėti advokatą atsisakymo negali būti laikomas atitinkančiu šio 9 straipsnio 1 dalyje nustatytus reikalavimus, jeigu šiam įtariamajam nebuvo išaiškintos galimos tokio atsisakymo pasekmės taip, kad būtų tinkamai atsižvelgta į jo konkrečią situaciją, ir jeigu šis atsisakymas nebuvo užregistruotas pagal nacionalinę proceso teisę taip, kad būtų galima patikrinti, ar paisyta minėtų reikalavimų.

Dėl šeštojo klausimo

- 71 Šeštuoju klausimu, kurį reikia nagrinėti trečią, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad, įtariamajam atsisakius teisės turėti advokatą, policijos institucijos, prieš atlikdamos bet kokią paskesnę jam dalyvaujant atliekamą tyrimo veiksmą, privalo informuoti šį įtariamąjį apie jo teisę turėti advokatą ir galimas šios teisės atsisakymo pasekmes.
- 72 Pirmiausia reikia priminti, kad pagal suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją aiškinant Sąjungos teisės nuostatą reikia atsižvelgti ne tik į jos tekstą, bet ir į kontekstą bei teisės akto, kuriame ji įtvirtinta, tikslus (šiuo klausimu žr. 2021 m. gruodžio 2 d. Sprendimo *Vodafone Kabel Deutschland*, C-484/20, EU:C:2021:975, 19 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).
- 73 Šiuo klausimu pagal Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 3 dalį valstybės narės užtikrina, kad įtariamieji arba kaltinamieji vėliau bet kuriame baudžiamojo proceso etape teisės atsisakymą galėtų atšaukti ir kad būtų informuoti apie tokią galimybę.
- 74 Iš šio 9 straipsnio 3 dalies teksto galima daryti išvadą, kad teisės turėti advokatą atsisakymas, atitinkantis Direktyvoje 2013/48 nustatytus reikalavimus, kelia pasekmes tol, kol yra atšaukiamas, ir nereikia jo pakartoti dėl kiekvieno paskesnio tyrimo veiksmo.

- 75 Taigi Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 3 dalyje reikalaujama, kad įtariamieji arba kaltinamieji būtų informuoti apie galimybę atšaukti atsisakymą bet kuriame kiekvieno baudžiamojo proceso etape, tačiau šioje nuostatoje nepatikslinama, ar šis reikalavimas įvykdomas, kai atitinkamas asmuo apie šią galimybę informuojamas vieną kartą, ar, priešingai, ši informacija turi būti pateikta kiekvienu vėlesniu šio proceso etapu ar net prieš bet kokią vėlesnę tyrimo veiksmą.
- 76 Antra, kiek tai susiję su kontekstu, reikia atsižvelgti į Direktyvos 2013/48 13 straipsnį, pagal kurį, kaip priminta šio sprendimo 58 punkte, reikalaujama taikant šią direktyvą atsižvelgti į specialius pažeidžiamų įtariamųjų ar kaltinamųjų poreikius. Kaip Komisija nurodo rašytinėse pastabose, sudėtingos baudžiamojo proceso taisyklės, ypač įrodymų rinkimo ir naudojimo tvarka, riboja įtariamąją ar kaltinamąją gebėjimą juos visapusiškai suprasti ir (arba) laiku ir tinkamai reaguoti.
- 77 Trečia, reikia atsižvelgti į Direktyvos 2013/48 tikslą – skatinti, be kita ko, Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje įtvirtintą teisę gauti teisinę pagalbą, būti ginamam ir atstovaujama, taip pat jos 48 straipsnio 2 dalyje garantuojamą teisę į gynybą (2020 m. kovo 12 d. Sprendimo *VW (Teisė turėti advokatą neatvykimo į teismą atveju)*, C-659/18, EU:C:2020:201, 44 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).
- 78 Atsižvelgiant į šias aplinkybes, Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 3 dalyje nustatytas informavimo reikalavimas reiškia, kad bet kuriuo atveju, kai policijos ar kitos teisėsaugos ar teisminės institucijos apklausiamas asmuo yra pažeidžiamoje padėtyje, šios institucijos privalo priminti šiam asmeniui apie galimybę atšaukti savo pareiškimą dėl teisės turėti advokatą atsisakymo prieš atliekant bet kokią tyrimo veiksmą, per kurį dėl šio tyrimo veiksmo intensyvumo ir svarbos advokato nedalyvavimas gali ypač pakenkti atitinkamo asmens interesams ir teisėms, kaip gali būti, pavyzdžiui, per apklausą, įtariamųjų atpažinimą, akistatą ar nusikalstamos veikos atkūrimą, atitinkamai nurodytiems šios direktyvos 3 straipsnio 3 dalies b ir c punktuose.
- 79 Šį aiškinimą patvirtina 2012 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese (OL L 142, 2012, p. 1) 20 konstatuojamoji dalis, kurioje nurodyta, kad, „[k]ai tik suteikiama informacija apie konkrečią teisę, kompetentingos valdžios institucijos neprivalo jos pateikti dar kartą, išskyrus atvejus, kai to reikia atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes. <...>“
- 80 Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, į šeštąjį klausimą reikia atsakyti, kad Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad tuo atveju, kai pažeidžiamas asmuo, kaip jis suprantamas pagal šios direktyvos 13 straipsnį, atsisako teisės turėti advokatą, jis turi būti informuotas apie galimybę atšaukti šį atsisakymą prieš atliekant bet kokią paskesnę tyrimo veiksmą, per kurį, atsižvelgiant į šio tyrimo veiksmo intensyvumą ir svarbą, advokato nedalyvavimas gali ypač pakenkti to asmens interesams ir teisėms.

Dėl pirmojo–trečiojo klausimų

- 81 Pirmuoju-trečiuoju klausimais, kuriuos reikia nagrinėti kartu, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2013/48 12 straipsnio 2 dalis, siejama su Chartijos 47 straipsnio pirma ir antra pastraipomis, turi būti aiškinama taip, kad pagal ją draudžiami nacionalinės teisės aktai ir jurisprudencija, pagal kuriuos teismas, nagrinėjantis kaltinamojo dalyvavimą darant nusikalstamą veiką, siekdamas nustatyti, ar šiam kaltinamajam skirtina kardomoji priemonė yra tinkama, priimdamas sprendimą dėl šio kaltinamojo tolesnio laikymo suimto neturi galimybės įvertinti, ar įrodymai buvo gauti pažeidžiant šios direktyvos reikalavimus, ir prireikus atmesti tokius įrodymus.

Dėl priimtinumų

- 82 Dėl šių klausimų priimtinumų reikia priminti, kad tik pagrindinę bylą nagrinėjantis nacionalinis teismas turi įvertinti prejudicinio sprendimo reikalingumą ir Teisingumo Teismui pateikiamų klausimų, kuriems taikoma svarbos prezumpcija, reikšmingumą. Taigi Teisingumo Teismas iš principo turi priimti sprendimą, jeigu pateiktas klausimas susijęs su Sąjungos teisės normos išaiškinimu ar galiojimu, nebent būtų akivaizdu, kad prašomas išaiškinimas visiškai nesusijęs su šio ginčo aplinkybėmis ar dalyku, kad problema hipotetinė arba Teisingumo Teismas neturi informacijos apie faktines ir teises aplinkybes, būtinos tam, kad naudingai atsakytų į tą klausimą (2024 m. vasario 22 d. Sprendimo *Unedic*, C-125/23, EU:C:2024:163, 35 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).
- 83 Nagrinėjama atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teisme nagrinėjama baudžiamoji byla prieš CH, kuris šiuo metu yra suimtas. Neginčijama, kad šis teismas turi jurisdikciją priimti sprendimą dėl CH taikytos kardamosios priemonės ir kad jis mano, jog turi išnagrinėti šią priemonę tiek per parengiamąjį teismo posėdį, tiek per dabartinę baudžiamąjį proceso stadiją.
- 84 Šiomis aplinkybėmis pirmuoju-trečiuoju klausimais prašomas Direktyvos 2013/48 išaiškinimas yra susijęs su pagrindine byla ir negali būti laikomas hipotetiniu.
- 85 Darytina išvada, kad pirmasis–trečiasis klausimai yra priimtini.

Dėl esmės

- 86 Pagal šiuo metu galiojančią Sąjungos teisę iš principo tik nacionalinėje teisėje turi būti nustatytos taisyklės dėl informacijos ir įrodymų, gautų pažeidžiant Sąjungos teisę, priimtinumų ir vertinimo baudžiamajame procese (2024 m. balandžio 30 d. Sprendimo *M.N. (EncroChat)*, C-670/22, EU:C:2024:372, 128 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).
- 87 Be to, jei nėra konkrečią sritį reglamentuojančių Sąjungos taisyklių, pagal procesinės autonomijos principą kiekvienos valstybės narės vidaus teisės sistemoje turi būti reglamentuotos ieškinių ir skundų, skirtų teisės subjektų iš Sąjungos teisės kildinamoms teisėms užtikrinti, procesinės taisyklės, su sąlyga, kad jos nėra mažiau palankios nei taisyklės, reglamentuojančios panašias situacijas, kurioms taikoma vidaus teisė (lygiavertiškumo principas), ir kad dėl jų netampa praktiškai neįmanoma ar pernelyg sudėtinga pasinaudoti Sąjungos teisės suteiktomis teisėmis (veiksmingumo principas) (2024 m. balandžio 30 d. Sprendimo *M.N. (EncroChat)*, C-670/22, EU:C:2024:372, 129 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).
- 88 Kiek tai susiję su reikalavimais, kylančiais iš veiksmingumo principo, Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad būtinybė atmesti informaciją ir įrodymus, gautus pažeidžiant Sąjungos teisės reikalavimus, turi būti vertinama atsižvelgiant, be kita ko, į riziką, kurią tokios informacijos ir įrodymų priimtumas kelia rungimosi principo, taigi ir teisei į teisingą bylos nagrinėjimą, paisymui (2021 m. kovo 2 d. Sprendimo *Prokuratuur (Prieigos prie elektroninių ryšių duomenų sąlygos)*, C-746/18, EU:C:2021:152, 44 punktą).

- 89 Be to, pagal Direktyvos 2013/48 12 straipsnio 2 dalį, siejamą su jos 50 konstatuojamąja dalimi, valstybės narės aiškiai įpareigojamos, nedarant poveikio nacionalinėms įrodymų priimtimumo taisyklėms ir sistemoms, užtikrinti, kad per baudžiamąjį procesą vertinant įtariamųjų ar kaltinamųjų pareiškimus arba įrodymus, gautus pažeidžiant jų teisę turėti advokatą, būtų paisoma teisės į gynybą ir į teisingą bylos nagrinėjimą.
- 90 Šiuo klausimu svarbu pažymėti, pirma, kad pagal Direktyvos 2013/48 2 straipsnio 4 dalies paskutinę pastraipą ši direktyva visapusiškai taikoma, kai įtariamąjo arba kaltinamojo laisvė yra atimta, neatsižvelgiant į baudžiamojo proceso etapą. Taigi šios direktyvos 12 straipsnio 2 dalis taikoma tuo metu, kai teismas turi priimti sprendimą dėl kaltinamojo kardomosios priemonės.
- 91 Antra, kaip nurodyta Direktyvos 2013/48 52 ir 53 konstatuojamosiose dalyse, jos 12 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama atsižvelgiant į Chartiją, visų pirma į teisę į laisvę ir saugumą, teisę gauti teisinę pagalbą, būti ginamam ir atstovaujama, taip pat į teisę į gynybą ir į teisingą bylos nagrinėjimą, garantuojamas atitinkamai Chartijos 6 straipsnyje, 47 straipsnio antroje pastraipoje ir 48 straipsnio 2 dalyje, taip pat į atitinkamas teises, užtikrinamas visų pirma 1950 m. lapkričio 4 d., Romoje pasirašytos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnyje (pagal analogiją žr. 2022 m. rugpjūčio 1 d. Sprendimą *TL (Vertimo žodžiu ir raštu nebuvimas)* (C-242/22 PPU, EU:C:2022:611, 40 punktas).
- 92 Iš to matyti, pirma, kad Direktyvos 2013/48 12 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas reikalavimas, kad teismas, nagrinėjantis kaltinamojo kardomosios priemonės tinkamumo klausimą, sprenddamas dėl šio kaltinamojo tolesnio laikymo suimto, turi galėti įvertinti, ar įrodymai buvo gauti pažeidžiant šios direktyvos reikalavimus.
- 93 Nagrinėjamu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad teismas, į kurį kreiptasi dėl kardomosios priemonės, iš esmės turi galimybę patikrinti, ar buvo paisoma iš Direktyvos 2013/48 kylančių teisių, tačiau pagal nacionalinę jurisprudenciją galimybė įvertinti, ar įrodymai buvo gauti pažeidžiant šios direktyvos reikalavimus, atmetama.
- 94 Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta šio sprendimo 92 punkte, pagal Direktyvos 2013/48 12 straipsnio 2 dalį tokia nacionalinė jurisprudencija draudžiama.
- 95 Antra, dėl klausimo, kokių pasekmių kils, į kurį turi atsakyti bylą nagrinėjantis teismas, kai vertina kaltinamojo kardomąją priemonę, remdamasis aplinkybe, kad įrodymai buvo surinkti pažeidžiant Direktyvos 2013/48 reikalavimus, reikia pažymėti, kad, pirma, šioje direktyvoje nėra nieko, kas įpareigotų teismą automatiškai atmeti visus šiuos įrodymus.
- 96 Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, į kurią, kaip pažymėta Direktyvos 2013/48 50 ir 53 konstatuojamosiose dalyse, reikia atsižvelgti, nustatčius procesinį trūkumą, nacionaliniai teismai turi įvertinti, ar šis trūkumas buvo pašalintas vėliau vykstant procesui (2020 m. sausio 28 d. EŽTT sprendimo *Mehmet Zeki Çelebi prieš Turkiją*, CE:ECHR:2020:0128JUD002758207, 51 punktas).
- 97 Taigi, jeigu įrodymai buvo surinkti pažeidžiant šios direktyvos reikalavimus, reikia nustatyti, ar, nepaisant šio trūkumo, bylą nagrinėjančiam teismui priimant sprendimą visas baudžiamasis procesas gali būti laikomas teisingu, atsižvelgiant į įvairius veiksnius, įskaitant tai, ar parodymai, surinkti nedalyvaujant advokatui, yra neatsiejama arba svarbi asmens kaltę patvirtinančių įrodymų

dalį, ir į kitų byloje esančių įrodymų reikšmę (pagal analogiją žr. 2016 m. rugsėjo 13 d. EŽTT sprendimo *Ibrahim ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, 273 ir 274 punktus).

- 98 Bet kuriuo atveju iš Direktyvos 2013/48 12 straipsnio 2 dalies kylanti pareiga užtikrinti teisės į gynybą ir teisės į teisingą procesą paisymą vertinant įrodymus, gautus pažeidžiant teisę turėti advokatą, reiškia, kad įrodymai, dėl kurių šalis negali veiksmingai pareikšti pastabų, turi būti pašalinti iš baudžiamosios bylos (pagal analogiją dėl 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose (OL L 130, 2014, p. 1) 14 straipsnio 7 dalies žr. 2024 m. balandžio 30 d. Sprendimo *M.N. (EncroChat)*, C-670/22, EU:C:2024:372, 130 punktą).
- 99 Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, į pirmąjį–trečiąjį klausimus reikia atsakyti, kad Direktyvos 2013/48 12 straipsnio 2 dalis, siejama su Chartijos 47 straipsnio pirma ir antra pastraipomis, turi būti aiškinama taip, kad pagal ją draudžiama nacionalinė jurisprudencija, pagal kurią teismas, nagrinėjantis kaltinamojo dalyvavimą darant nusikalstamą veiką, siekdamas nustatyti, ar šiam kaltinamajam skirtina kardomoji priemonė yra tinkama, priimdamas sprendimą dėl to kaltinamojo tolesnio laikymo suimto neturi galimybės įvertinti, ar įrodymai buvo gauti pažeidžiant šios direktyvos reikalavimus, ir prireikus atmesti tokius įrodymus.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

- 100 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (pirmoji kolegija) nusprendžia:

- 1. 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu 3 straipsnio 6 dalies b punktas**

turi būti aiškinamas taip:

jeigu ši nuostata neperkelta į nacionalinės teisės sistemą, atitinkamos valstybės narės policijos institucijos negali ja remtis įtariamojo ar kaltinamojo atžvilgiu, siekdamas nukrypti nuo šioje direktyvoje aiškiai, tiksliai ir besąlygiškai numatytos teisės turėti advokatą taikymo.

- 2. Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 1 ir 2 dalys**

turi būti aiškinamos taip:

neraštingo įtariamojo pareiškimas dėl teisės turėti advokatą atsisakymo negali būti laikomas atitinkančiu šio 9 straipsnio 1 dalyje nustatytus reikalavimus, jeigu šiam įtariamajam nebuvo išaiškintos galimos tokio atsisakymo pasekmės taip, kad būtų

tinkamai atsižvelgta į jo konkrečią situaciją, ir jeigu šis atsisakymas nebuvo užregistruotas pagal nacionalinę proceso teisę taip, kad būtų galima patikrinti, ar paisyta minėtų reikalavimų.

3. Direktyvos 2013/48 9 straipsnio 3 dalis

turi būti aiškinama taip:

tuo atveju, kai pažeidžiamas asmuo, kaip jis suprantamas pagal šios direktyvos 13 straipsnį, atsisako teisės turėti advokatą, jis turi būti informuotas apie galimybę atšaukti šį atsisakymą prieš atliekant bet kokią paskesnę tyrimo veiksmą, per kurią, atsižvelgiant į šio tyrimo veiksmo intensyvumą ir svarbą, advokato nedalyvavimas gali ypač pakenkti to asmens interesams ir teisėms.

4. Direktyvos 2013/48 12 straipsnio 2 dalis, siejama su Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnio pirma ir antra pastraipomis,

turi būti aiškinama taip:

pagal ją draudžiama nacionalinė jurisprudencija, pagal kurią teismas, nagrinėjantis kaltinamojo dalyvavimą darant nusikalstamą veiką, siekdamas nustatyti, ar šiam kaltinamajam skirtina kardomoji priemonė yra tinkama, priimdamas sprendimą dėl to kaltinamojo tolesnio laikymo suimto neturi galimybės įvertinti, ar įrodymai buvo gauti pažeidžiant šios direktyvos reikalavimus, ir prireikus atmesti tokius įrodymus.

Parašai.